פרק שלישי - זה בורר

פרק זה דן בענייני הדיינים והעדים, ויש בו חמשה נידונים: א. כיצד בעלי הדין בוחרים את הדיינים לדונם. ב. האם בעל דין יכול לחזור בו אחרי שקיבל עליו כדיין את אביו או אחד משאר הפסולים. ג. מי הם הפסולים לדון ולהעיד. ד. מה צורת קבלת העדות. ה. באיזה אופן בעל דין יכול לסתור את הדין אם מצא ראיה לאחר הדין.

משנה

דִּינֵי מָמוֹנוֹת כגון הלוואות והודאות, נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **זֶה** – בעל דין אחד **בּוֹרֵר** [ר־בוחר] **לוֹ** דיין **אֶחָד**, **וְזֶה** – הבעל דין השני, **בּוֹרֵר לוֹ** דיין **אֶחָד**, **וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין יחד, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד**, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי הַדַּיָּנִין** שבירורו בעלי הדין, הם אלו **שִׁבּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד**, ואף בלי ידיעת בעלי הדין.

המשנה מבארת אם בעל דין אחד יכול לפסול את הדיין שהבעל דין השני בירר או את העדים שהביא: **זֶה** – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל דַּיְינוֹ שֶׁל זֶה** – של הבעל דין השני, שיכול לומר שאינו רוצה לדון לפניו, **וְגַם זֶה** – הבעל דין השני, **פּוֹסֵל דַּיְינוֹ שֶׁל זֶה** – הבעל דין שכנגדו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפסול, רק **בְּזְמַן שֶׁמַּבִּיא** הבעל דין **עֲלֵיהֶן** [ר־על הדיינים] **רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין** לאחד מבעלי הדין, **אוֹ** שהם **פְּסוּלִין** לדון מחמת עבירה שעשו, **אֲבָל אִם הָיוּ** הדיינים **כְּשֵׁרִין, אוֹ** שהיו **מוּמְחִין** – שנסמכו להוראה **מִפִּי בֵית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

זֶה – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל** את **עֶדְיוֹ שֶׁל זֶה** – שהביא הבעל דין השני, **וְזֶה פּוֹסֵל עֶדְיוֹ שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפוסלן, רק **בְּזְמַן שֶׁמַּבִּיא עֲלֵיהֶן** – על העדים, **רְאָיָה, שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין** מחמת עבירה שנפסלו בה מלהעיד, **אֲבָל אִם הָיוּ** העדים **כְּשֵׁרִין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

גמרא

הגמרא סבורה שמה שכתוב במשנה 'זה בורר לו אחד', הכוונה שכל אחד מבעלי הדין בורר 'בית דין אחד' כלומר שלשה דיינים, ולכן שואלת הגמרא: **מַאי** – מה כוונת המשנה שאמרה **זֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד**, ושני בעלי הדין בוררים להם עוד בית דין אחד, ויחד יהיו בבית דין תשעה דיינים, והרי **בְּתַלְתָּא סָגֵי** – די בשלשה דיינים. מיישבת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד** – שכשכל בעל דין בורר בית דין אחד, והבעל דין השני מתנגד לדון בבית דין שבירר חבירו, אין יכול האחד לכוף את חבירו לדון בבית דין שאינו מסכים לו, אלא **שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** בית דין **אֶחָד** ששניהם מסכימים לדון אצלו.

מקשה הגמרא: **וְכִי** האם **אֶפְשָׁר** **הִלּוֹךְ מָצֵי מְעַכֵּב** – יכול לעכב ולומר שאינו רוצה לדון בפני בית דין שהביא המלוה, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** (לא:) להלן לגבי הדין שאמר אמימר שאם אחד מבעלי הדין רוצה ללכת לדון במקום הוועד, כופים את הבעל דין השני ללכת לדון שם, ועל זה אמר רבי אלעזר **לֹא שָׁנוּ** שיכול לכפות **אֶלָּא** **הַמַּלְוֶה** כאשר רוצה הוא ללכת לבית הוועד, **אֲבָל הַלּוֶה** אינו יכול לומר כן, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעֵירוֹ.** ואם כן לא יתכן לבאר שכוונת משנתינו לומר שכל אחד ואף הלוה פוסל את בית הדין שבירר חבירו. מתרצת הגמרא: **כְּדַאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** להלן לתרץ את קושיית הגמרא איך יכול הבעל דין לפסול דיינים, **שִׁבְּעָרְכָאוֹת שֶׁפִּסְרִיָּא שָׁנוּ** – שמדובר בבתי דינים שבסוריא, שלא היו בקיאים בדין תורה, **הָכָא נַמִּי** נתרץ **שִׁבְּעָרְכָאוֹת שֶׁפִּסְרִיָּא שָׁנוּ**, ולכן גם הלוה יכול לעכב, **אֲבָל** דיינים **מוּמְחִין** – שבקיאים בדין תורה, גם רבי מאיר מודה שהלוה **לֹא** יכול לפוסלם.

משנה

דִּינֵי מָמוֹנוֹת כגון הלוואות והודאות, נידונים **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **זֶה** – בעל דין אחד **בּוֹרֵר** [ר־בוחר] **לוֹ** דיין **אֶחָד**, **וְזֶה** – הבעל דין השני, **בּוֹרֵר לוֹ** דיין **אֶחָד**, **וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין יחד, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד**, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי הַדַּיָּנִין** שבירורו בעלי הדין, הם אלו **שִׁבּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** דיין **אֶחָד**, ואף בלי ידיעת בעלי הדין.

המשנה מבארת אם בעל דין אחד יכול לפסול את הדיין שהבעל דין השני בירר או את העדים שהביא: **זֶה** – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל דַּיְינוֹ שֶׁל זֶה** – של הבעל דין השני, שיכול לומר שאינו רוצה לדון לפניו, **וְגַם זֶה** – הבעל דין השני, **פּוֹסֵל דַּיְינוֹ שֶׁל זֶה** – הבעל דין שכנגדו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפסול, רק **בְּזְמַן שֶׁמַּבִּיא** הבעל דין **עֲלֵיהֶן** [ר־על הדיינים] **רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין** לאחד מבעלי הדין, **אוֹ** שהם **פְּסוּלִין** לדון מחמת עבירה שעשו, **אֲבָל אִם הָיוּ** הדיינים **כְּשֵׁרִין, אוֹ** שהיו **מוּמְחִין** – שנסמכו להוראה **מִפִּי בֵית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

זֶה – בעל דין אחד, **פּוֹסֵל** את **עֶדְיוֹ שֶׁל זֶה** – שהביא הבעל דין השני, **וְזֶה פּוֹסֵל עֶדְיוֹ שֶׁל זֶה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵימָתַי** יכול לפוסלן, רק **בְּזְמַן שֶׁמַּבִּיא עֲלֵיהֶן** – על העדים, **רְאָיָה, שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין** מחמת עבירה שנפסלו בה מלהעיד, **אֲבָל אִם הָיוּ** העדים **כְּשֵׁרִין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן.**

גמרא

הגמרא סבורה שמה שכתוב במשנה 'זה בורר לו אחד', הכוונה שכל אחד מבעלי הדין בורר 'בית דין אחד' כלומר שלשה דיינים, ולכן שואלת הגמרא: **מַאי** – מה כוונת המשנה שאמרה **זֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ** בית דין **אֶחָד**, ושני בעלי הדין בוררים להם עוד בית דין אחד, ויחד יהיו בבית דין תשעה דיינים, והרי **בְּתַלְתָּא סָגֵי** – די בשלשה דיינים. מיישבת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר, כְּשֶׁזֶּה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ בֵּית דִּין אֶחָד** – שכשכל בעל דין בורר בית דין אחד, והבעל דין השני מתנגד לדון בבית דין שבירר חבירו, אין יכול האחד לכוף את חבירו לדון בבית דין שאינו מסכים לו, אלא **שְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד** בית דין **אֶחָד** ששניהם מסכימים לדון אצלו.

מקשה הגמרא: **וְכִי** האם **אֶפְשָׁר** **הִלּוֹךְ מָצֵי מְעַכֵּב** – יכול לעכב ולומר שאינו רוצה לדון בפני בית דין שהביא המלוה, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר** (לא:) להלן לגבי הדין שאמר אמימר שאם אחד מבעלי הדין רוצה ללכת לדון במקום הוועד, כופים את הבעל דין השני ללכת לדון שם, ועל זה אמר רבי אלעזר **לֹא שָׁנוּ** שיכול לכפות **אֶלָּא** **הַמַּלְוֶה** כאשר רוצה הוא ללכת לבית הוועד, **אֲבָל הַלּוֶה** אינו יכול לומר כן, אלא **כּוֹפִין אוֹתוֹ וְדָן בְּעֵירוֹ.** ואם כן לא יתכן לבאר שכוונת משנתינו לומר שכל אחד ואף הלוה פוסל את בית הדין שבירר חבירו. מתרצת הגמרא: **כְּדַאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** להלן לתרץ את קושיית הגמרא איך יכול הבעל דין לפסול דיינים, **שִׁבְּעָרְכָאוֹת שֶׁפִּסְרִיָּא שָׁנוּ** – שמדובר בבתי דינים שבסוריא, שלא היו בקיאים בדין תורה, **הָכָא נַמִּי** נתרץ **שִׁבְּעָרְכָאוֹת שֶׁפִּסְרִיָּא שָׁנוּ**, ולכן גם הלוה יכול לעכב, **אֲבָל** דיינים **מוּמְחִין** – שבקיאים בדין תורה, גם רבי מאיר מודה שהלוה **לֹא** יכול לפוסלם.

תירוץ נוסף: **רַב פָּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמדובר בדיינים **מוּמְחִין**, אפשר שיוכל הלוה לומר שאינו רוצה לדון בפניהם, **וּבְגוֹן בֵּי דִּינָא** – כמו הבתי דינים **דְּרַב הוּנָא וּדְרַב חִסְדָּא** שהיו במקום אחד, ומשום **דְּקָאָמַר לֵיהּ** הלוה למלוה, **מִי קָא מְסָרְחָנָא לָךְ** – האם מטריח אני אותך בכך ללכת לבית דין רחוק, והרי שני בתי הדין נמצאים במקום אחד.

הגמרא דוחה את הביאור במשנה שכל אחד פוסל את הבית דין שחבירו בירר. מקשה הגמרא: **תְּנַן** במשנתינו, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, שְׁנֵי הַדַּיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ כְּדְקָאָמְרִינַן** – כמו שתירצנו, שכוונת המשנה שכל אחד פוסל את **הַבַּיִת דִּין** שחבירו בירר, איך יתכן **שִׁבֵּית דִּין בָּתַר דְּפָסְלִי לְהוּ** – לאחר שנפסלו על ידי אחד מבעלי הדין, **אָזְלוּ וּבְרִירוּ לְהוּ בֵּי דִּינָא אַחֲרִינֵי** – הם אלו שהולכים ובוררים להם בית דין אחר. **וְעוֹד קשׁה, מַאי** – מה הלשון במשנה, **זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד**, שמשמע שכך צריך להיות הדין שכל בעל דין בורר בית דין אחד, והרי לפי מה שביארנו, כוונת המשנה היא רק באופן שכל אחד מבעלי הדין פסל את הבית דין שהביא חבירו צריך לברור בית דין נוסף, אך כשאחד מהם מתרצה בבית דין שחבירו הביא, אין צריך לברור בית דין נוסף.

הגמרא חוזרת בה מהביאור שכל אחד בורר בית דין של שלשה דיינים, ומבארת בדרך אחרת: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר**, דיני ממונות בשלשה, והולכת המשנה ומבארת מי בורר את שלשת הדיינים, **(כשזה)** [זֶה] – בעל דין אחד, **בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וְשְׁנֵיהֶן** – שני הבעלי דין, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד דַּיָּין אֶחָד**, הרי שלשה דיינים. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא דְּעַבְדֵי הָכִי** – מדוע עליהם לעשות כן, לברור את הדיינים בדרך זו. משיבה הגמרא: **אָמְרֵי בְּמַעֲרָבָא** – ביארו בני הישיבה שבארץ ישראל **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְרֵמְיָה, מִתּוֹךְ שֶׁזֶּה** – בעל דין אחד, **בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ דַּיָּין אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד דַּיָּין אֶחָד**, אז **יֵצֵא הַדִּין לַאֲמִיתּוֹ**, דהיינו שבעלי הדין יקיימו את פסק הדין, שאף מי שיצא חייב בדין יאמר הרי אני בירורתי את הדיין שלי, ואם היה יכול היה מהפך בזכותי, והדיינים גם הם יהפכו בזכות שני הצדדים, כיון ששני בעלי הדין בררו אותם.

שנינו במשנה: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים כּוּ'** שני דיינין בוררין להן עוד אחד. מבררת הגמרא: **נֵימָא** – האם נאמר, שרבי מאיר וחכמים שנחלקו במשנה מי בורר את הדיין השלישי אם בעלי הדינים או הדיינים, **בְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו. **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן הֵם יוֹדְעִין לִפְנֵי שֶׁחוֹתְמִים מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן**, וכן לא היו יושבים בבית דין אלא אם כן יודעים מי הדיין שיישב עמהם לדון, ובזה נחלקו רבי מאיר וחכמים, **רַבִּי מֵאִיר** שאומר שבעלי הדין בוררים את הדיין השלישי, **לַיְית לֵיהּ** – אינו סובר **כְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, ולכן בעלי הדין יכולים לברור את הדיין השלישי ואין צורך שהדיינים יברורו אותו שלא היו הדיינים מבררים קודם מי יושב עמהם, **וְרַבָּנָן** שסוברים שהדיינים בוררים את הדיין השלישי, **אִית לְהוּ** – סוברים הם **כְּדְרַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, ולכן שני הדיינים הם אלו שבוררים את הדיין השלישי.

דוחה הגמרא: **לֹא, דְּכוּלֵי עָלְמָא** – בין רבי מאיר ובין חכמים **אִית לְהוּ דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב** שאין הדיינים יושבים בדין אלא אם יודעים מי יושב עמהם, **וְדַעַת הַדַּיָּנִין כּוּלֵי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּבָעֵינַן** – בין רבי מאיר ובין חכמים לא נחלקו בכך שצריך שידעו הדיינים מי הדיין השלישי. **כִּי פְּלִיגִי** – ומה שנחלקו, הוא האם צריך גם את **דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין, רַבִּי מֵאִיר סָבַר, דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין נַמִּי בָּעֵינַן** – שצריך גם את דעת בעלי הדינים, ולכן שני בעלי הדינים בוררים את הדיין השלישי בהסכמת הדיינים הראשונים, **וְרַבָּנָן סָבְרִי, דַּעַת הַדַּיָּנִין בָּעֵינַן** – צריך, אבל את **דַּעַת בַּעֲלֵי דִּינִין לָא בָּעֵינַן** – אין צריך, ולכן אמרו במשנה שהדיינים בוררים את הדיין השלישי ולא בעלי הדינים.

גּוּפָא – נשוב לדון בעצם דברי רב, **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר כּוּ'** אלא אם כן יודעים מי יושב עמהם.

המשך בעמוד רט

מביאה הגמרא סיוע לדבריו: תָּנְיָא נַמִּי הָכִי בברייתא כדינו של רב, כָּךְ הָיוּ נִכְנְסִין הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין – כך היה מנהגם, שֹלֹא הָיוּ חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר של הלואה וכדומה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין לפני שחותמים, מִי חוֹתֵם עִמָּהֶן, כדי שלא יתביישו אם תתבטל עדותם כשימצא העד השני פסול. וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין בַּדִּין, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין לפני שדנים מִי הדיין הנוסף שיוֹשֵׁב עִמָּהֶן. וְלֹא הָיוּ נִכְנָסִין לאכול בַּסְּעוּדָה, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדְעִין מִי מְזַמֵּן עִמָּהֶן, כיון שגנאי לתלמיד חכם לשבת בסעודה עם עם הארץ.

שנינו במשנה: זֶה פּוֹטֵל דַּיָּינוּ כו' של זה, וזה פוסל דיינו של זה, דברי רבי מאיר. שואלת הגמרא: וכי כָּל כְּמִינֵיהּ דְּפָסֵיל דַּיָּנֵי – וכי יש כח בידו לפסול את הדיינים לומר שאינו רוצה לדון לפני הדיין שהשני ברור. מיישבת הגמרא: אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁכְּסוּרְיָא שָׁנוּ – בבתי דין שבסוריא שנינו שלא היו בקיאין בדין תורה, ולכן יכול הבעל דין לומר שאינו רוצה לדון בפניהם אלא לפני דיינים מומחים, אֲבָל אם הבעל דין ברר דיינים מוּמְחִים, לֹא יכול הבעל דין השני לפוסלם.

מקשה הגמרא: הָא מַדְקָתָנֵי – הרי ממה שכתוב בְּסֵיפָא של המשנה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵימָתַי יכול לפסול את הדיינים, רק בִּזְמַן שֶׁמַּבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִין, אוֹ שהיו מוּמְחִין – סמוכין מִפִּי בֵּית דִּין, אֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן, מִכְלָל – משמע מדברי חכמים שאמרו שאינו יכול לפסול דיינים מומחין, דְּרַבִּי מֵאִיר, מוּמְחִין נַמִּי קָאָמַר – אף בדיינים מומחין אמר שיכול הבעל דין לפסולם, וחוזרת הקושיא איך יש כח בידו לפסול דיינים. מתרצת הגמרא: אין לדייק מדברי חכמים שלפי רבי מאיר יכול לפסלם, שכן הָכִי קָאָמַר – כך הכוונה בדברי חכמים, אימתי יכול לפסול דיינים, רק כשהביא ראיה לפוסלם, אֲבָל אִם הדיינים הָיוּ כְּשֵׁרִין – שאין ראיה שהם קרובים או פסולים, הדין הוא שאפילו דיינים שהם הדיוטות נַעֲשׂוּ כְּמוּמְחִין מִפִּי בֵּית דִּין וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפוֹסְלָן, ובזה דברי חכמים שלא כרבי מאיר הסובר שדיינים שהם הדיוטות יכול הבעל דין לפסול, אבל אם הדיינים מומחין אף רבי מאיר סובר שאינו יכול לפוסלם.

מוכיחה הגמרא מברייתא שלרבי מאיר יכול לפסול גם דיינים מומחין: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, אָמְרוּ לוֹ חכמים לְרַבִּי מֵאִיר, לֹא כָּל הַיָּמִנּוּ – לא הכל ממנו וביכולתו, שֶׁיְּהֵא הוא פּוֹסֵל דַּיָּנִין שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים [-מומחה ידוע ומוכר לרבים]. ומזה שחכמים טענו כנגדו שאינו יכול לפסול דיין מומחה, משמע שרבי מאיר סובר שיכול לפסול דיין מומחה. דוחה הגמרא: אין כוונת חכמים שאינו יכול לפסול דיין מומחה לרבים, אלא אֵימָא – תאמר, שאמרו לו חכמים לרבי מאיר שלֹא כָּל הַיָּמִנּוּ שֶׁיְּהֵא הוא פּוֹסֵל דַּיָּנִין שֶׁהֵם מְחוּמָּחִין רַבִּים עֲלֵיהֶם – שרבים מינוהו כדיין מומחה עליהם, אף שאינו מומחה מצד עצמו. ורבי מאיר סובר כיון שאינו מומחה יכול לפסלו, אבל דיין מומחה אף לרבי מאיר אינו יכול לפסול.

הגמרא מסייעת מברייתא שלפי רבי מאיר אינו יכול לפסול דיינים מומחין: תָּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא, לְעוֹלָם פּוֹסֵל וְהוֹלֵךְ – יכול כל אחד מבעלי דינים לפסול את כל הדיינים שהביא הבעל דין השני, עַד שֶׁיִּסָּבֵל עָלָיו הבעל דין לדון בפני בֵּית דִּין שֶׁמּוּמְחֶה לָרַבִּים, שאינו יכול לפסלם ולומר שאינו רוצה לדון לפניהם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. ומפורש בברייתא שגם לפי רבי מאיר אינו יכול לפסול דיינים מומחים.

הגמרא מוכיחה ממשנתינו שלרבי מאיר יכול לפסול גם דיינים מומחים: וְהָא [-והרי] עֵדִים כשאינם קרובים או פסולים, הרי הם כְּמוּמְחִין דָּמֵי, וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר, זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה, ויש ללמוד מכך, שלדעת רבי מאיר בעל דין יכול לפסול גם דיינים מומחים. דוחה הגמרא: הָא אִיתְּמַר עֲלַהּ – הרי נאמר על דברים אלו של רבי מאיר, אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, איך יתכן שֶׁפֶּה קָדוֹשׁ – רבי מאיר, יֹאמַר דָּבָר זֶה, שיכול בעל דין לפסול בלי ראיה את העדים שהביא בעל דינו, ומבאר ריש לקיש, שודאי לא דייק בלשונו, ובמקום לגרוס בדבריו 'זה פוסל עדיו של זה', תָּנֵי – שָׁנה זה פוסל 'עֵדוֹ' של זה, כלומר, רק כשהביא הבעל דין עד אחד יכול לפסלו, אבל אם הביא הבעל דין שני עדים, אין יכול הבעל דין השני לפוסלם.

מבררת הגמרא: 'עֵדוֹ' לְמַאי – לשם מה הביא הבעל דין את העד האחד, אִילֵּימָא כדי לְהוֹצִיא מָמוֹן מחבירו הביאו, לא יתכן, שהרי רַחֲמָנָא פַּסְלֵיהּ – התורה פסלתו, שנאמר (דברים יט טו) 'לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת', ואין צורך שיפסלנו הבעל דין, וְאִי – ואם הביאו לְשָׁבוּעָה – לחייב את הבעל דין השני שבועה, חֵימוֹנֵי מֵהֵימָן כְּבֵי תְרֵי – הלא נאמן עד אחד לענין שבועה כמו שני עדים, וחוזרת קושיית ריש לקיש, מדוע יכול לפסלו מלהשביע. משיבה הגמרא: לְעוֹלָם נאמר שהביא את העד לְמָמוֹן, ומה ששאלת שאינו נאמן מהתורה ואין צורך שהבעל דין יפסול אותו, לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה המשנה לומר, אלא באופן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ כְּבֵי תְרֵי – שבעלי הדין קיבלו עליהם להאמין לדבריו של העד אחד כדברי שני עדים, ועתה רוצה אחד מהם לחזור בו מקבלתו, שיכול לפסול את העד הזה לממון.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן רבי מאיר, דְּמִצִּי הָדַר בֵּיהּ – שיכול לחזור בו, הרי כבר תָּנְיָא – שנינו במשנה להלן (כד.), אָמַר לוֹ – בעל דין לחבירו, נָאֶמָן עָלַי אַבָּא, שיהיה דיין וידון אותנו, או שאומר לו נָאֶמָן עָלַי אָבִיךָ שידון אותנו, או שאומר נָאֶמָנִין עָלַי לדון שֶׁלֹּשָׁה רוֹעֵי בָקָר שאינם בקיאים בדינים, שאף שפסולים אלו לדון יכולים בעלי הדין לקבל על עצמם, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ,

וְאָמַר רַב דִּימִי בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, שמדובר במשנה זו כְּגוֹן דְּקַבְּלֵיהּ עֲלֵיהּ בְּחַד – שקיבל על עצמו את אביו רק כדיין אחד ושיהיו עמו עוד שני דיינים, וסובר רבי מאיר שכיון שקיבל אדם שפסול לדונו מדאורייתא יכול לחזור בו. ואם כן קשה, מדוע הוצרך התנא להשמיענו במשנתינו שיכול לחזור בו כשקיבל עליו עד אחד בשני עדים.

מתרצת הגמרא: צְרִיכָא – צריך התנא להשמיענו זאת בשתי המשניות, דְּאִי תָּנָא רק משנה זו שנאמן עלי אַבָּא וְאַבָּיךְ, היינו אומרים שרק בָּהָא קָאָמְרִי רַבָּנָן דְּלָא מָצֵי חָדַר בֵּיהּ – שאינו יכול לחזור בו, מִשּׁוּם דְּאַבָּא וְאַבִּיךְ חֲזוּ לְעַלְמָא – ראויים לדון במקום אחר, אֲבָל במשנתינו שקיבל עליו חַד כְּבֵי תְרֵי – עד אחד שיהיה נאמן בשנים, דְּלְעַלְמָא לֹא חֲזִי – שגם במקום אחר אינו נאמן בשנים, אֵימָא מוֹדוֹ לֵיהּ חכמים לְרַבִּי מֵאִיר שיכול לחזור בו. וְאִי אַשְׁמְעִינַן התנא בָּהָא – רק במשנתינו שכשקיבל עליו עד אחד בשנים שיכול לחזור בו, היינו אומרים שרק בָּהָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר שיכול לחזור בו, כיון שאין דבריו נאמנים כשנים אף במקום אחר, אֲבָל בְּהַהִיא – בדין שקיבל עליו את אביו כדיין, שראוי לדון במקום אחר, אֵימָא (מודו) [מוֹדֶה] לְהוּ לְרַבָּנַן שאינו יכול לחזור בו. מסיימת הגמרא: צְרִיכָא – אכן צריך בשתי המשניות להשמיענו שנחלקו רבי מאיר וחכמים האם יכול לחזור בו.

הגמרא דוחה את ביאורו של ריש לקיש שיש לשנות ״זה פוסל עדו של זה״: הָא מִדְּקָתָנֵי בְּרֵישָׁא ״זה פוסל דַּיָּינוֹ של זה״ בלשון יחיד, וְאילו בְּסֵיפָא שנה ״זה פוסל עֵדָיו של זה״, בלשון רבים, אַלְמָא דַּוְקָא קָתָנֵי – מוכח שהתנא דקדק בלשונו, ובדווקא שנה ״עדיו״ בלשון רבים, שלרבי מאיר יכול לפסול גם כשהביא הבעל דין השני שני עדים. ושוב קשה, מאחר ששני עדים הם כדיינים מומחין שאין בהם פסול, כיצד יכול הוא לפוסלם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מדובר כְּגוֹן הוּא – הבעל דין, וְעוד אדם אַחֵר לְפוֹסְלָן – את העדים שהביא הבעל דין שכנגדו, ששנים נאמנים לפסול שנים אחרים. מקשה הגמרא: כָּל כְּמִינֵיהּ – וכי ביכולתו לפסול את העדים, והרי נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, כיון שבא לפוסלם כדי שלא יעידו נגדו, ונוגע אינו נאמן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אָחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא עָלָיו עֶרְעֶר – שמעיד לפוסלו בכך שאומר לפנינו דבר שמץ פסול שיש בו.

מבררת הגמרא: עֶרְעֶר דְּמַאי – באיזה ענין בא לפוסלו, אִילֵימָא עֶרְעֶר דְּגִנְלְגוּתָא – שמץ של פסול של גזילה, קשה, וכי כָּל כְּמִינֵיהּ – האם יש לו כח לפסול את העדים ולומר שהם גזלנים, הרי נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, כיון שעל ידי שיפסול אותם לא יוכל הבעל דין השני לחייבו, ואינו נאמן. מבארת הגמרא: אֶלָּא עֶרְעֶר דְּפָגַם מַשְׁפָּחָה, שממשפחת עבדים הוא ופסולים כל בני משפחתו לעדות, ובזה נחלקו רבי מאיר וחכמים, רַבִּי מֵאִיר סָבַר, חֲנֵי – העדים הפוסלים, אֲמַשְׁפָּחָה קָמְסַהֲדִי – עדותם היא על כל משפחת העד שפסולה להעיד, וְאֵיהוּ – העד, מֵילָּא קָפְסִיל, ומאחר שאין העדות באה על אותו עד לבדו, אין נחשב הבעל דין נוגע בעדות. וְרַבָּנַן סָבְרִי, סוֹף סוֹף נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, שעל ידי עדות זו לא יוכל להוציא ממנו הבעל דין שכנגדו ממון.

ביאור נוסף במחלוקת רבי מאיר וחכמים האם נחשב נוגע בעדות: כִּי אֲתָא [כשבא] רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲלוֹקֶת רבי מאיר וחכמים האם יכול אחד מבעלי הדין לפסול את עדיו של השני, היא דווקא בְּשָׁתֵי כִיתֵי עֵדִים – שהבעל דין שהביא את העדים אומר שיש לו שני זוגות של עדים, ועתה הביא עמו כת אחת, ורוצה הבעל דין שכנגדו והאחר שעמו לפסול כת זו. דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, צָרִיךְ לְמֵימַר הבעל דין את כל הראיות שטען שיש לו, ולכך צריך להביא את שני הזוגות לבית דין, ולכן כשמעיד הבעל דין שכנגדו לפסול כת אחת אינו נחשב כנוגע בעדות, שהרי יש לבעל דין עוד זוג עדים להעיד נגדו, וְרַבָּנַן סָבְרִי, אֵינוֹ צָרִיךְ לְמֵימַר ולהעמיד בבית דין את שתי הכיתות, ולכן הבעל דין אינו יכול להעיד לפסול את העדים, שהרי הוא נוגע בעדות, שהרי בעדותו לא יהיה לבעל דין השני איך לחייבו. אֲבָל בְּאופן שהבעל דין אומר שיש לו רק כַּת אַחַת, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין הבעל דין השני יָכוֹל לְפוֹסְלָן, שנוגע בעדות הוא, שהרי אם יפסלו לא יהיה לבעל דין איך לחייבו.

אָמְרוּ לְפָנָיו [לפני רב דימי] רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי, אם אֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת מַהוּ. תמהה הגמרא: וכי באופן שאֵין שָׁם אֶלָּא כַּת אַחַת יש מקום לספק, וְהָרֵי אָמְרַת שרק בשתי כיתי עדים נחלקו, אֲבָל בְּכַת אַחַת דִּבְרֵי הַכֹּל אֵין יָכוֹל לְפוֹסְלָן. מבארת הגמרא: אֶלָּא שאלתם היתה באופן שאחרי שפסלו כת ראשונה, נִמְצֵאת כַּת שְׁנִיָּה שהבעל דין הביא, קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין, ולפי רבי מאיר שבשתי כיתי עדים, יכול לפסול את הכת הראשונה משום שאינו נוגע בעדות, הסתפקו האמוראים מַהוּ הדין באופן זה, האם כיון שנמצאת הכת השניה פסולה, נחשב הפוסל לנוגע בעדות, מאחר ורק על ידי הכת הראשונה יכול בעל דינו לחייבו, או שנלך אחר שעה שבא לפוסלם, ואז לא היה נוגע בעדות, כיון שלבעל דין השני היה עוד זוג עדים שהיה יכול לחייבו על פיהם. משיבה הגמרא: אָמַר לֶהֱוֵ, כְּבָר הֵעִידוּ הָעֵדִים הָרִאשׁוֹנִים לפסול את הכת הראשונה קודם שנמצאה הכת השניה פסולה, ובשעת העדות לא היה הבעל דין נוגע בדבר, ואין לפוסלו למפרע. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי, אמורא אחר השיב את התשובה, אָמַר רַב אַשִׁי, כְּבָר הֵעִידוּ עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים.

מבררת הגמרא: נֵימָא בְּפֶלוּגְתָּא – האם נאמר שבמחלוקתם דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל קָמִיפַּלְגִי – נחלקו רבי מאיר וחכמים אם צריך לברר או לא, דְּתַנְיָא בברייתא, הַבָּא לִידֵּון בְּשָׁטָר וּבַחֲזָקָה – אדם שחבירו תבע אותו מה עושה בשדהו, ואמר לו אתה מכרת לי את הקרקע, ויש לי לזכות בה מחמת שני דברים, האחד, מחזיק אני את שטר המכירה תחת ידי, ועוד, יש לי חזקה שישבתי בקרקע שלש שנים ועדים מעידים על כן, נִידּוֹן בְּשָׁטָר – אנו דנים את בעלותו בקרקע רק על פי השטר, כיון שאמר שיש לו את השטר, רק אם יביאנו יזכה בקרקע, ואינו יכול לזכות בחזקתו שישב שלש שנים, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, נִידּוֹן בַּחֲזָקָה. מבררת הגמרא מה כוונתו: וְהַוֵינַן בָּהּ – ונשאנו ונתנו לשאול בדברי רבן שמעון בן גמליאל, וכי רק בַּחֲזָקָה יהיה נידון וְלֹא יוכל לזכות בְּשָׁטָר שבידו, והרי זה לא יתכן, שהרי השטר הוא עיקר הראיה על מכירת השדה. אֶלָּא אֵימָא כך כוונת רבן שמעון בן גמליאל, שנידון בַּאַף' בַּחֲזָקָה, ואין צריך דווקא את השטר. וְקַיְימָא לָן – ומקובל בידינו, דְּכְצָרִיךְ לְבָרֵר פְּלִיגִי – שרבי ורבן שמעון בן גמליאל נחלקו כשאדם טוען כמה טענות בבית דין, האם צריך לברר ולהוכיח את כל מה שטען שיש לו או לא, שרבי סובר שצריך לברר, ומכיון שאמר שיש לו גם שטר וגם חזקה, צריך להביא את השטר, ורבן שמעון בן גמליאל סובר שאין צריך לברר, ואף אם לא יביא את השטר יזכה על ידי החזקה. ונמצא שמחלוקת רבי מאיר וחכמים היא המחלוקת של רבי ורבן שמעון בן גמליאל, רבי מאיר סובר כרבי שצריך לברר, וחכמים סוברים כרבן שמעון בן גמליאל שאין צריך לברר.

דוחה הגמרא: לֹא, אין תלויה מחלוקתם של אלו באלו, וְאַלִּיבָּא [בשיטתו] דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שאמר שאין צריך להביא את השטר, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי שאכן סובר הוא שלעולם אין צריך לברר, כִּי פְּלִיגִי – ומה שנחלקו אינו אלא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי, שאמר שצריך להביא דווקא את השטר, דְּרַבִּי מֵאִיר שאמר שצריך לברר, אכן שיטתו היא כְּרַבִּי, וְרַבָּנַן שסוברים שאין צריך לברר, אָמְרִי לֵךְ – יאמרו לך, שאף רבי מודה לדבריהם, שכן עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם – דברי רבי שעליו לברר כל דבריו, לא אמרם אֶלָּא באופן שרוצה לזכות בקרקע בַּחֲזָקָה שישב בה שלש שנים, בזה סובר רבי שעליו להביא אף את השטר, משום דְּהחזקה מְכַחַּ שְׁטָרָא קָאתֵי – כחה של החזקה ליצור ראיה על בעלותו בקרקע, מכח השטר היא באה, שכן אם החזיק בקרקע שלש שנים והיה טוען החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם, אין זו חזקה עד שיטען שקנה את הקרקע בשטר ואבד, ולכך אם אומר שיש לו את השטר שהוא עיקר הראיה, צריך להביאו, אֲבָל הָכָא – כאן כשאמר שיביא שתי כיתי עדים, דְּהָנֵי עֵדִים – הזוג הראשון, לְאו מִכַּח עֵדִים אַחֲרִינֵי קָאתוּ – אין כחם בא על ידי העדים השניים, אֶפִילּוּ רַבִּי מוֹדֶה דְּאֵין צָרִיךְ לְבָרֵר ולהביא את שתי הכיתות, ובחכמים.

הגמרא מביאה דרך נוספת לבאר מחלוקת רבי מאיר וחכמים במשנתינו: כִּי אֲתָא [כשבא] רָבִין מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, משנתינו עוסקת כשבעל דין ואחר עמו מעידים לפסול גם את העדים וגם את הדיינים, וּבְרֵישָׁא של המשנה מדובר,